

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 7, p. 163-175, December 2012

**SINIF ÖĞRETMENLERİNİN ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİSİ
ÖĞRETİMİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ¹**
*CLASSROOM TEACHERS' VIEWS ON THE TEACHING OF CRITICAL THINKING
SKILLS*

Yrd. Doç. Dr. Mustafa BEKTAŞ

Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Öğretmenliği Eğitimi

Şule DİNÇER

Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Öğretmenliği Eğitimi ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi

Arş. Gör. Asena AYVAZ

Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Öğretmenliği Eğitimi ABD

Abstract

Critical thinking skills and development of critical thinking skills are important today. Thus teachers should incorporate critical thinking skills into the lessons to imparting critical thinking skills to their students. Effective teachers engage students in various learning activities which encourage the student to think critically. Teachers' views about critical thinking may have impact engage students in critical thinking. The purpose of this study is to determine the classroom teachers' views on the development of critical thinking skills. Thus teachers should incorporate critical thinking skills into the lessons to imparting critical thinking skills to student. This research was a qualitative research in which phenomenology technique was used. The research was carried out with 15 classroom teachers working in Ağrı Center. Data was collected through semi-structured interview technique and analyzed through

¹ 11. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu'nda yapılan sözlü bildiri sunumundan genişletilerek hazırlanmıştır.

descriptive analysis technique for this research. Descriptive statistics are used to analyze the data. According to the results, classroom teachers' views on critical thinking skills are that it is important and it can be taught. They found insufficient primary education programs in the development of critical thinking skills. The classroom teachers believe that developing of the critical thinking skills should plan with lessons which are Turkish, Life Science and Social Studies. They prefer discussion, six hat thinking, question-answer, brain storming, case, drama for develop critical thinking skills. It is identified that classroom teachers have problems to develop critical thinking skills due to crowded classes, the inadequacies of primary school curriculum, the intensity of the curriculum.

Keywords: Classroom teacher, critical thinking, teaching skill, teacher's views

Öz

Eleştirel düşünme becerisi ve eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesi günümüzde büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle öğretmenler öğrencilerine eleştirel düşünme becerisini kazandırmak için derslerinin eleştirel düşünme becerisini kapsamaları gerekmektedir. Etkili öğretmenler, eleştirel düşünmeye teşvik edici öğrenme etkinlikleri ile öğrencilerini cesaretlendirmektedir. Öğretmenlerin eleştirel düşünme becerisi hakkındaki düşünceleri öğrencilerini eleştirel düşünmeye teşvik etmelerini etkileyebilir. Araştırmanın amacı, sınıf öğretmenlerinin eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesine ilişkin görüşlerini belirlemektir. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgu bilim yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın verileri Ağrı ili merkez ilçesinde bulunan seçkisiz olarak belirlenen 3 okulda görev yapan 15 sınıf öğretmeniyle yapılan görüşmeler sonucunda elde edilmiştir. Öğretmenlerin görüşlerinin derinlemesine ortaya çıkarılması amacıyla nitel veri toplama yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Verilerin analizinde betimsel analiz yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda öğretmenlerin eleştirel düşünme becerisini öğretiler ve önemli buldukları, öğrencilerine kısmen kazandırdıkları, eleştirel düşünme becerisini geliştirme konusunda ilköğretim programlarını yetersiz buldukları, derslerle birlikte planlanmasını uygun buldukları, eleştirel düşünme becerisini geliştirmek için özellikle Türkçe, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler derslerini tercih ettikleri, Yöntem ve teknik olarak özellikle tartışma, altı şapkalı düşünme, soru-cevap, beyin fırtınası, örnek olay ve drama yöntemlerini tercih ettikleri görülmektedir. Öğretmenlerin eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesinde daha çok sınıfların kalabalık olması, ilköğretim programının yetersizliği ve müfredatın yetiştirilememesinden dolayı sorun yaşadıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sınıf öğretmeni, eleştirel düşünme, beceri öğretimi, öğretmen görüşü

1. Giriş

Bilim ve teknolojinin hızla ilerlemesi, kişinin yaşadığı çağa ayak uydurabilmesi için yenileşmesini, daha esnek düşünebilmesini zorunlu kılmakta ve bunu bir ihtiyaç haline getirmektedir. Eğitim sisteminin temel amaçlarından birisi demokratik bilgi ve becerilerle donanmış bireyler yetiştirmektir. Çünkü demokratik toplumlar ancak eleştirel düşünme becerilerine sahip bireylerce işlerlik kazanabilir ve refah seviyelerini yükselterek daha özgür toplumlar haline gelebilirler.

Clement ve Loached'a (1980) göre öğrencilere ne düşüneceğini öğretmek yerine nasıl düşüneceğini öğretmek önemlidir. Bu süreçte eleştirel düşünme kavramı ortaya çıkmaktadır (akt. Schafersman, 1991). Literatürde eleştirel düşünmeyle ilgili birçok farklı tanım bulunmaktadır. Halpern (1996) eleştirel düşünmeyi maksatlı, nedensel, amaca yönelik düşünme, problem çözme, sonuç çıkarma, olasılıkları hesaplama ve karar verme olarak tanımlamaktadır. Lipman (1988) eleştirel düşünmeyi "zihinsel süreçler, stratejiler, karar verme, problem çözme ve yeni fikirler öğrenme" olarak tanımlamaktadır. Change eleştirel düşünmeyi "gerçekleri analiz etme, düşünceleri üretilip düzenleme, düşünceleri savunma,

karşılaştırma yapma, çıkarımlar yapma, savları değerlendirme ve sorun çözme becerilerinin bir bütünü” olarak tanımlamaktadır (akt. Marrapodi, 2003). Ennis (1985) eleştirel düşünmeyi, ne yapacağına ve neye inanacağına karar vermede yansıtıcı ve derinlemesine düşünme olarak tanımlanmaktadır.

Eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesi nitelikli bireyler yetiştirme açısından oldukça önemlidir. Literatürde eleştirel düşünmenin farklı tanımları olduğu gibi eleştirel düşünme becerisine sahip bireylerin özellikleri de çeşitli şekillerde ifade edilmiştir.

Delphi Projesinde uzmanların iş birliğiyle ortaya koyduğu eleştirel düşünürün özellikleri şu şekilde açıklanmıştır. İdeal eleştirel düşünür meraklı, iyi bilgilenen, açık fikirli, esnek, değerlendirmede açık, kişisel önyargılarıyla yüzleşmede dürüst, karar vermede titiz, yeniden gözden geçirmeye istekli, karmaşık sorunlarda düzenli, konuyla ilgili bilgiyi araştırırken özenli, ölçütlerin seçiminde makul, sorgulamaya odaklı ve sonuçları araştırmada ısrarlıdır (Facione, 2011). İyi bir düşünür düşünme stratejileri ve becerilerinin yanı sıra üstün nitelikli bilişsel yeteneklere de sahip olması gerekmektedir. Onları keşfetme, sorgulama, açık fikirli olma, çaba gösterme, entelektüel risk alma, hayal gücüne dayalı olarak eleştirel düşünme eğilimlerine sahip olması gerekir (Tishman, Jay ve Perkins, 1992).

King’e (1995) göre iyi düşünenler iyi soru soranlar, duyduklarını, okuduklarını ya da deneyimlerini her zaman analiz ederler. Nedenleri araştırmak ve olaylar arasındaki ilişkiler hakkında tahminde bulunmak onlar için oldukça önemlidir. İyi düşünenler her zaman ne demek istiyorsun? Bunun aslı ne? Başka yolu var mı? Bunun kanıtı ne? Nasıl emin olabilirim? sorularını sorarlar. İyi düşünmesi gereken günümüz insanı için eleştirel düşünme önemli bir yaşam becerisidir. Öğretmenin eleştirel düşünmeyi öğrencilerine açık bir şekilde öğretmesi ve öğrencilere model olması gerekmektedir (Mimbs, 2005).

Ennis’e (1991) göre eleştirel düşünme becerilerinin öğretilmesinde en önemli faktör öğretmendir. Hazırlanan metinler, çalışma kitapları, önceden düzenlenmiş planlar öğretim yardımcıları olabilir. Ancak düşünme becerilerini geliştirmede tek başlarına yetersizdir. Nitelikli eleştirel düşünme becerisi öğretimi, konu ve düşünme süreçlerinde bilgili, sürekli olarak düşünme ile ilgili beceri ve davranışları sergileyen, öğrencilerde yazma ve konuşma çalışmalarında sistematik ve dikkatli düşünebilme beklentisi olan öğretmenlerce daha iyi sağlanabilir. Bu nedenle düşünme becerilerinin öğretiminde iyi yetiştirilmiş öğretmenlerin özel bir yeri vardır (akt. Aybek, 2006). Eleştirel düşünme becerilerini öğretmek ve geliştirmek oldukça zordur fakat imkânsız değildir. Angelo (1995) öğrencilerin eleştirel düşünmelerini geliştirmek için;

1. Öğrencileri sürece aktif olarak dâhil etmeyi,
2. Anlaşılabilir olmayı ve zamanında dönüt vermeyi,
3. Yaşlılarıyla ve öğretmenlerle işbirliği içinde çalışmayı önermiştir.

Yaşamın her alanındaki hızlı değişim, bireylerin bu yaşama aktif olarak katılmasını zorunlu kılmaktadır. Bireylerin sahip olduğu bilgileri irdeleyerek bir özne olarak yaşam içerisinde yer alabilmeleri için eleştirel düşünme becerisini kazanmaları gerekmektedir. Eleştirel düşünme öğrencilerin kalıtsal olarak getirdiği özelliklerden biri değildir; öğrenilebilir, öğretilebilir ve geliştirilebilir bir beceridir. Eleştirel düşünme becerisinin kazandırılmasında aileden sonra çocukların en fazla zaman geçirdikleri kurum olan okuldaki yaşantıları büyük önem taşımaktadır. Bu da eleştirel düşünme becerisinin kazandırılmasında öğretmenin ne

derece önemli bir yere sahip olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle eleştirel düşünme becerisi öğretimine ilişkin öğretmen görüşlerinin alınması önem taşımaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma sınıf öğretmenlerinin eleştirel düşünme becerisi öğretimine yönelik görüşlerini belirlemek amacıyla düzenlenmiştir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır. Sınıf öğretmenlerinin;

1. Eleştirel düşünme becerisi (EDB) öğretilirliğine ilişkin görüşleri nelerdir?
2. EDB öğretiminin önemine ilişkin görüşleri nelerdir?
3. Öğrencilerine EDB kazandırıp kazandırmadıklarına ilişkin görüşleri nelerdir?
4. İlköğretim programlarının öğrencilere EDB kazandırmadaki uygunluğuna ilişkin görüşleri nelerdir?
5. EDB öğretiminin derslerle birlikte planlanmasına ilişkin görüşleri nelerdir?
6. EDB geliştirmede hangi dersleri daha uygun bulduklarına ilişkin görüşleri nelerdir?
7. EDB'nin öğretiminde kullanılan yöntem ve tekniklere ilişkin görüşleri nelerdir?
8. EDB'ye sahip öğrencilerde bulunan özelliklere ilişkin görüşleri nelerdir?
9. EDB'nin öğretiminde aile, çevre ve kültür öğelerinin önemine ilişkin görüşleri nelerdir?
10. EDB öğretiminde yaşadıkları problemlere ilişkin görüşleri nelerdir?

2. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve analizine yer verilmiştir.

Araştırma Modeli

Araştırmanın amacına uygun olarak nitel araştırma desenlerinden olgu bilim deseni kullanılmıştır. Farklı bireylerin görüşlerini ve deneyimlerini açıklamak amacıyla tercih edilen olgu bilim deseni, farkında olunan ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olunmayan olgulara odaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

Çalışma Grubu

Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabılır durum örnekleme kullanılmıştır. Çalışma grubu 2011–2012 eğitim-öğretim yılı Ağrı ili Merkez ilçesinde bulunan seçkisiz olarak belirlenen 3 okulda 1-5. Sınıf öğretmeni olarak görev yapan 15 öğretmenden oluşmaktadır. Nitel araştırmalarda kaynakların sınırlılığı, bilgi toplama ve analiz yöntemlerinin özelliği nedeniyle çok sayıda bireyle çalışmak sağlıklı değildir. Çünkü elde edilmesi düşünülen verinin derinliği ve genişliği örneklemin büyüklüğü ile ters orantılıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Araştırmaya katılan öğretmenlerin cinsiyetleri, mesleki yılları, eğitim durumları ve sınıf mevcudları Tablo 1'de belirtilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Demografik Bilgilerine Göre Dağılımı

Değişkenler		N	%
Cinsiyet	Kadın	9	60
	Erkek	6	40
Mesleki kıdem	1-10 yıl	6	40
	11-20 yıl	5	33,3
	21-30 yıl	4	26,7
Sınıf mevcudu	25'ten az	4	26,7
	26-40	8	53,3

	41 ve üzeri	3	20
Öğretmenin eğitim durumu	Eğitim Enstitüsü	3	20
	Lisans	10	66,7
	Yüksek Lisans	2	13,3

Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin % 60'ının kadın ve % 40'ının da erkek olduğu; %40'ının 1-10 yıl, %33,3'ünün 11-20 yıl ve %26,7'sinin de 21-30 yıl arası mesleki kıdeme sahip olduğu; %26,7'sinin okuttuğu sınıf mevcudunun 25'ten az, %53,3'ünün 26-40 arası olduğu ve % 20'sinin 41 ve üzeri olduğu; %20'sinin eğitim enstitüsü, %66,7'sinin lisans ve %13,3'ünün de yüksek lisans mezunu olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Aracı

İlköğretim 1-5 sınıf öğretmenlerinin EDB öğretimine ilişkin görüşlerini tespit etmek amacıyla nitel veri toplama yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme formu 2 bölümden oluşmaktadır. Formun birinci bölümünde demografik veri elde etmeye yönelik toplam 4 adet soru bulunmaktadır. Formun ikinci bölümünde ise 1-5 sınıf öğretmenlerinin EDB öğretimine ilişkin görüşlerini öğrenmek için toplam 10 adet soru bulunmaktadır. Bu soruların hazırlanma aşamasında 4 sınıf öğretmeni ile ön görüşme yapılmış ve Sınıf Öğretmenliği ABD'sinde görev yapan 2 ve BÖTE'de görev yapan 1 olmak üzere toplam 3 uzman görüşünden faydalanılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmacılar tarafından oluşturulan görüşme formunda yer alan sorular kullanılarak öğretmenlerle yüz yüze görüşme yapılmıştır. Her bir sınıf öğretmeni ile yapılan görüşme yaklaşık 45 dakika sürmüştür.

Verilerin analizinde betimsel analiz yapılmıştır. Bu analizde birbirine benzeyen veriler belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilir ve okuyucunun kolay anlayabileceği bir şekilde düzenlenir. Sonuçlar betimsel bir anlatım ile sunulur ve doğrudan alıntılara yer verilerek bulgular açıklanır ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Araştırmacı ve nitel araştırma konusunda deneyimli başka bir uzman verileri ayrı ayrı kodlamışlardır. Miles ve Huberman'ın (1994) Güvenirlik = Görüş Birliği/ Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı formülüne uygun olarak yapılan hesaplamadan iki kodlayıcı arasındaki uyum yüzdesi 0.91 olarak bulunmuştur. Uyuşum yüzdesinin 0.70 veya daha üstü olması yeterli görüldüğünden veri analizi güvenilir bulunmuştur. Ayrıca verilerin analizinde yüzde (%) ve frekans (f) teknikleri kullanılmıştır.

3. Bulgular

Bu bölümde, araştırma sonuçlarına ilişkin bulgular alt problemlerin sırasına uygun olarak tablolar halinde sunulmuş ve sınıf öğretmeni görüşlerinden örneklerle yer verilmiştir. Sınıf öğretmenlerinin EDB öğretilirliğine ilişkin görüşlerinin dağılımı Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Sınıf Öğretmenlerinin EDB Öğretilirliğine İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

EDB'nin Öğretilirliği	f	%
Evet	15	100
Hayır	0	0

EDB'nin öğretilebilirliğine ilişkin olarak araştırmaya katılan 15 öğretmenin tamamı EDB'yi öğretilebilir bulmaktadır. Sınıf öğretmenlerinin EDB öğretimini önemli bulma nedenlerine ilişkin görüşlerinin dağılımı Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Sınıf Öğretmenlerinin EDB Öğretimini Önemli Bulma Nedenlerine İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

EDB Öğretimine İlişkin;		
Temalar	Kodlar	Tercih Edilme Sıklığı
Beceri gelişimi	Sorgulama yapabilme	6
	Yorum yapabilme	4
	Karar verme	3
	Empati kurabilme	4
	Sorun çözme	3
Kişisel gelişim	Özgüven sahibi olma	2
	Farklı bakış açılarını görebilme	5

EDB öğretimini araştırmaya katılan 15 sınıf öğretmenin tamamı önemli bulmaktadır. Sınıf öğretmenlerinin EDB öğretimini önemli bulmalarına ilişkin görüşleri beceri gelişimi ve kişisel gelişim olmak üzere 2 tema altında birleştirilmiştir. Sınıf öğretmenleri EDB öğretimine ilişkin görüşlerini beceri gelişimi teması altında; sorgulama yapabilme 6, yorum yapabilme 4, karar verme 3, empati kurabilme 4 ve sorun çözmeyi 3 kez tekrarlayarak belirtirken kişisel gelişim teması altında özgüven sahibi olma 2, farklı bakış açılarını görebilmeyi 5 kez tekrarlayarak belirtmiştir. EDB öğretimini önemli bulan Ö7, EDB öğretimini önemli bulma nedenini "*Ailesinden arkadaşlarından çevresinden bağımsız bir birey olabilmeleri için eleştirel düşünme becerilerinin öğrencilere kazandırılması çok önemlidir. Çevresinden bağımsız olan birey olayları farklı açılardan yorumlayabilir ve dolayısıyla diğer insanlarla empati kurabilir. Ki bunlar demokratik düşüncenin ve bilimsel düşüncenin temelini oluşturur. Ve tam da bu sebepten öğrencilerimizde eleştirel düşünceyi geliştirmemiz gerektiğini düşünüyorum.*" şeklinde ifade etmiştir. Sınıf öğretmenlerinin öğrencilerine EDB kazandırıp kazandırmadıklarına ilişkin görüşlerinin dağılımı Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Sınıf Öğretmenlerinin Öğrencilerine EDB Kazandırıp Kazandırmadıklarına İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

EDB Kazandırma	f	%
Evet	5	33.3
Kısmen	8	53.3
Hayır	2	13.3
Toplam	15	100

Araştırmaya katılan 15 sınıf öğretmeninden 5'i öğrencilerine EDB'yi kazandırdığı, 8'i kısmen kazandırdığı ve 2'si kazandırmadığı şeklinde görüş bildirmiştir. Sınıf öğretmenlerinin ilköğretim programlarının öğrencilere EDB kazandırmadaki uygunluğuna ilişkin görüşlerinin dağılımı Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Sınıf Öğretmenlerinin İlköğretim Programlarının Öğrencilere EDB Kazandırmadaki Uygunluğuna İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

EDB kazandırmada İlköğretim programının uygunluğu	f	%
Yeterli	5	33.3
Yetersiz	10	66.6
Toplam	15	100

İlköğretim programlarının öğrencilere EDB kazandırmadaki uygunluğuna ilişkin olarak araştırmaya katılan 15 sınıf öğretmeninden 10'u İlköğretim programlarını yetersiz bulurken 5'i yeterli bulmaktadır. İlköğretim programlarını eleştirel düşünme becerisini kazandırma konusunda yetersiz bulan Ö15 “Çok fazla kazanım var. Süre yetmiyor. Eleştirel düşünme becerisi kazandırıyor dersek konular hiç yetişmiyor. Ayrıca programda eleştirel düşünme becerisi kazandırmak için etkinlik örnekleri yok.” demektedir. Sınıf öğretmenlerinin EDB öğretiminin derslerle birlikte planlanmasına ilişkin görüşlerinin dağılımı Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Sınıf Öğretmenlerinin EDB Öğretiminin Derslerle Birlikte Planlanmasına İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

EDB öğretiminin planlanması	f	%
Derslerle birlikte	10	66.6
Derslerden bağımsız	3	20.1
Hem derslerle hem bağımsız	2	13.3
Toplam	15	100

EDB’nin derslerle birlikte planlanmasına ilişkin araştırmaya katılan 15 sınıf öğretmeninden 10’u EDB öğretimi “derslerle birlikte”, 3’ü “bağımsız olarak” ve 2’si de “hem derslerle birlikte hem de bağımsız olarak” planlanmalı şeklinde görüş bildirmiştir. EDB’nin derslerle birlikte planlanmasını uygun bulan Ö15 “Derslerle birlikte planlanmalıdır. Çünkü konular gerçek hayatla ilişkili, çocuk zaten eleştirel düşünmeyi günlük yaşantısında kullanacak. Bu nedenle yaşamdan kopuk olmadan derslerle birlikte verilmelidir.” demektedir. Sınıf öğretmenlerinin EDB geliştirmede hangi dersleri daha uygun bulduklarına ilişkin görüşlerinin dağılımı Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Sınıf Öğretmenlerinin EDB Geliştirmede Hangi Dersleri Daha Uygun Bulduklarına İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

EDB Öğretiminin ilişkilendirilebileceği derslere ilişkin;		
Temalar	Kodlar	Tercih Edilme Sayısı
Sözel içerikli	Türkçe	11
	Hayat Bilgisi	6
	Sosyal Bilgiler	6
Sanat içerikli	Serbest Etkinlik	2
	Görsel Sanatlar	2
	Müzik	1
Sayısal içerikli	Fen ve Teknoloji	2

Araştırmaya katılan sınıf öğretmenleri EDB geliştirmede hangi dersleri daha uygun bulduklarına ilişkin görüşlerini sözel içerikli, sanat içerikli ve sayısal içerikli olmak üzere 3 tema altında birleştirilmiştir. Sınıf öğretmenleri uygun buldukları dersleri sözel içerikli temada Türkçe’yi 11, Hayat Bilgisi’ni 6, Sosyal Bilgiler’i 6, sanat içerikli temada Serbest Etkinlik’i 2, Görsel Sanatlar’ı 2, Müzik’i 1 ve sayısal içerikli temada Fen ve Teknoloji’yi 2 kez tekrarlayarak belirtmişlerdir. EDB’yi geliştirmek için daha çok Sosyal Bilgiler derslerinin uygun olduğunu belirten Ö6 “Neden sonuç ilişkilerini kavrayıp olaylara farklı bakış açılarıyla yaklaşmanın mümkün olduğu Sosyal Bilgiler dersi eleştirel düşünme becerisi kazandırmaya daha uygundur.” demektedir. Sınıf öğretmenlerinin EDB’nin öğretiminde kullanılan yöntem ve tekniklere ilişkin görüşlerinin dağılımı Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Sınıf Öğretmenlerinin EDB'nin Öğretiminde Kullanılan Yöntem ve Tekniklere İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

EDB'nin öğretiminde kullanılan yöntem ve tekniklere ilişkin		
Temalar	Kodlar	Tercih Edilme Sıklığı
Büyük grup	Tartışma	7
	Soru-Cevap	6
	Beyin Fırtınası	6
Küçük grup	Altı Şapkalı Düşünme	6
	Örnek Olay	4
	Drama	4
	Görüş Geliştirme	3
	Problem Çözme	1
	Konuşma Halkası	1

Araştırmaya katılan sınıf öğretmenlerinin EDB'nin öğretiminde kullanılan yöntem ve tekniklere ilişkin görüşleri büyük grup ve küçük grup olmak üzere iki tema altında toplanmıştır. Büyük grup teması altında tartışma 7, soru-cevap 6, beyin fırtınası 6 kez tekrarlanırken küçük grup teması altında altı şapkalı düşünme 6, örnek olay 4, drama 4, görüş geliştirme 3, problem çözme 1 ve konuşma halkasını 1 kez tekrarlanmıştır. Sınıf öğretmenlerinin EDB'ye sahip öğrencilerde bulunan özelliklere ilişkin görüşlerinin dağılımı Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Sınıf Öğretmenlerinin EDB'ye Sahip Öğrencilerde Bulunan Özelliklere İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

EDB'ye sahip öğrencilerde bulunan özelliklere ilişkin;		
Temalar	Kodlar	Tekrar Sayısı
Kişilik yapısı	Bilgiyi sorgulayan	7
	Araştırmacı	5
	Merak ettiklerini soran	7
	Olayları yorumlayan	5
	Farklı açılardan bakan	5
	Empati kuran	2
	Objektif	1

Araştırmaya katılan sınıf öğretmenleri EDB'ye sahip öğrencilerde bulunan özelliklere ilişkin görüşlerini kişilik yapısı temasından oluşmaktadır. Kişilik yapısı teması altında bilgiyi sorgulamalı 7, araştırmacı olmalı 5, soru sormalı 5, yorum yapabilmeli 5, olaylara farklı açılardan bakabilmeli 3, meraklı olmalı 2, konunun olumlu ve olumsuz yanlarını ayırt edebilmeli 2, empati kurabilmeli 1, arkadaşlarının fikirlerine saygı duymalı 1 ve objektif olmalıyı 1 kez tekrarlayarak belirtmişlerdir. Sınıf öğretmenlerinin EDB'nin öğretiminde aile, çevre ve kültür öğelerinin önemine ilişkin görüşlerinin dağılımı Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Sınıf Öğretmenlerinin EDB'nin Öğretiminde Aile, Çevre ve Kültür Öğelerinin Önemine İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

Aile, Çevre ve Kültürün Önemi	Tekrar Etme Sıklığı
Yaşam çevrelerinin tutarlılığı	8
Özgür düşünmeye saygılı ortam	4
Düşünmenin kalıplardan etkilenmesi	3

EDB'nin öğretiminde aile, çevre ve kültür öğelerinin önemine ilişkin olarak araştırmaya katılan 15 öğretmenin tamamı EDB'nin öğretiminde aile, çevre ve kültür öğelerini önemli bulmaktadır. EDB'nin gelişiminde aile, çevre, kültür ve toplum öğeleri önemli bulan Ö7 "Otoriter bir aile çevre veya kültür çocuğun fikirlerini kısıtlayacağından ve kendi doğrusunu esneklik bırakmadan benimsetmeye çalışacağından eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesinde olumsuz rol oynar. Bunun aksine çocuğun düşüncelerine değer veren onu dinleyen onunla düzgün iletişim kuran bir ailede, çevrede veya kültürde eleştirel düşünme becerisinin gelişimi çok daha sağlıklı olabilir" demektedir. Sınıf öğretmenlerinin EDB öğretiminde yaşadıkları problemlere ilişkin görüşlerinin dağılımı Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11. Sınıf Öğretmenlerinin EDB Öğretiminde Yaşadıkları Problemlere İlişkin Görüşlerinin Dağılımı

EDB öğretiminde yaşadıkları problemlere ilişkin;		
Temalar	Kodlar	Tekrar Etme Sıklığı
Öğretmen-öğrenci odaklı problemler	Öğretmenlerin yetersizlikleri	5
	Sınıfların kalabalık olması	5
	Öğrencilerin yetersizliği	2
	Sınıf baskısı	1
	Sınav kaygısı	1
Müfredat odaklı problemler	İlköğretim programının yetersiz olması	4
	Müfredatın yetiştirilememesi	3
	Zamanın yetersizliği	3
Resmiyet odaklı problemler	Evrak işleri	1

Araştırmaya katılan sınıf öğretmenleri EDB öğretiminde yaşanan problemlere ilişkin görüşleri öğretmen-öğrenci, müfredat ve resmiyet odaklı olmak üzere üç tema altında birleştirilmiştir. Öğretmen-öğrenci odaklı problemler temasında öğretmenlerin yetersizlikleri 5, sınıfların kalabalık olması 5, öğrencilerin yetersizliği 2, sınıf baskısı 1 ve sınav kaygısını 1 kez, müfredat odaklı problemler temasında ilköğretim programının yetersizliği 4, müfredatın yetiştirilememesi 3, zamanın yetersizliği 3 kez, resmiyet odaklı problemler temasında ise evrak işleri 1 kez tekrarlanmıştır. EDB öğretiminde sorun yaşayan Ö14 "Müfredatın özensiz hazırlanmasından kaynaklı süre sıkıntısı var. Kazanımlar, onlar için ayrılan ders saati içinde yetiştirilme kaygısı ile verilmeye çalışıldığından tartışma, konuşma gerektiren etkinliklere kalabalık sınıflarda gerektiği gibi yer verilememektedir." demektedir.

4. Sonuç ve Tartışma

İlköğretim 1-5 sınıf öğretmenlerinin eleştirel düşünme becerisine yönelik görüşlerini ortaya çıkarmak amacıyla yapılan bu araştırma sonucunda öğretmenlerin tamamının eleştirel

düşünme becerisini öğretilabilir buldukları görülmektedir. Halpern'e (1999) göre eleştirel düşünme becerisi tanımlanabilir, öğretilbilir ve öğrenilebilirdir. Bu nedenle okullar da eleştirel düşünme becerisinin öğrencilere öğretilmesi önem kazanmıştır. Okullarda ne öğretileceği değil, nasıl öğretileceği önemli hale gelmiştir. Çalışmanın bu sonucu Halpern'in tespiti ile paralellik göstermektedir.

Öğretmenlerin tamamının eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesini önemli buldukları görülmektedir. Öğretmenler buna beceri ve kişisel gelişimi gerekçe olarak göstermişlerdir. Toplumlarda insanlar olaylara, durumlara daha geniş açıdan baktıkları ve diğer insanların düşüncelerine daha hoşgörülü, önyargıdan uzak bakabildikleri için daha mutlu ve üretken bir yaşam sürerler (Aybek, 2006). Araştırmanın bu sonucu literatür ile örtüşmektedir.

Öğretmenlerin büyük çoğunluğunun eleştirel düşünme becerisini kısmen kazandırdığı görülmektedir. Eğitimin temel amaçlarından birinin öğrencilere düşünme becerilerini özellikle eleştirel düşünme becerisini kazandırmak olduğu konusunda eğitimciler ortak bir fikre sahiptirler (Gelder, 2005). İlköğretim programında da eleştirel düşünme becerisi kazandırılması gereken ortak becerilerden biridir (MEB, 2005). Bu nedenle öğrencilere eleştirel düşünme becerisi kazandırma konusunda kararlı bir duruş sergilenmelidir. Çünkü araştırma sonuçları öğrencilere eleştirel düşünme becerisini kazandırma konusunda istenilen yerden uzak olunduğuna işaret etmektedir.

Öğretmenlerin tamamına yakınının eleştirel düşünme becerisini geliştirme konusunda ilköğretim programlarını yetersiz buldukları görülmektedir. İlköğretim programlarına baktığımızda eleştirel düşünme becerisinin tüm derslerde ortak bir beceri (MEB, 2005) olmasına rağmen öğretmenlerin programları yetersiz bulmaları bu araştırmanın dikkate değer bir sonucudur.

Öğretmenlerin yarıdan fazlasının eleştirel düşünme becerisinin derslerle birlikte planlanması gerektiğini düşündüğü görülmektedir. Ruggiero'ya (1988) göre her konu alanı için düşünme süreci farklıdır, bu nedenle düşünme becerileri herhangi bir dersin ya da konu alanının bağlamında öğretilmelidir. Bağımsız olarak öğretilmesi amaca hizmet etmez. Eğer eleştirel düşünme becerisi yalnızca bağımsız bir ders olarak öğretilirse, istenilen beceriyi öğrenciye kazandıramama olasılığı düşük kalır. Düşünme becerisinin kalıcılığı sürekli alıştırmaya yapılarak sağlanabilir. Ayrıca eğer eleştirel düşünmeyi derslerle birlikte planlarsak, bu şekilde öğrencilerin derse karşı ilgi, istek ve motivasyonunu da artırabiliriz (akt: Doğanay ve Ünal, 2006). Araştırmanın bu sonucu Ruggiero'nun tespitleri ile örtüşmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin eleştirel düşünme becerisini geliştirmek için özellikle Türkçe, Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler derslerini tercih ettikleri görülmektedir. Aslında eleştirel düşünmenin tek bir derste geliştirilebileceğini söylemek doğru olmaz. Çünkü her disiplin birbiriyle ilişki içindedir. Eleştirel düşünme de bu ilişkiyi tamamlamaktadır (Paul, 2005; akt. Semerci, 2010). Literatürdeki bu tespit öğretmenlerin birden fazla dersi eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesi için önermeleri ile paralellik göstermektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesinde en çok tercih ettiklerinden başlamak üzere sırasıyla Altı Şapkalı Düşünme, Soru-Cevap, Beyin Fırtınası, Örnek Olay, Tartışma, Problem Çözme, Drama, Görüş Geliştirme, Münazara, Konuşma Halkası gibi yöntem ve teknikleri tercih ettikleri görülmektedir. Lipman (1988) eleştirel düşünmenin geliştirilmesinde tartışma yolunun kullanılmasının uygun olacağını belirtmiştir. Sınıfta sorgulama ortamı yaratılmalı, öğrencilere analiz, farklı düşünme, fikirleri organize etme fırsatı verilmelidir (akt: Carr, 1988). Demir'e (2006) göre öğrencilerin eleştirel düşünme becerisi kazanmaları ve geliştirmeleri için şunlar yapılabilir. Açık uçlu soru sormak,

tartışmalar oluşturmak, benzerlik-farklılık buldurmak, neden-sonuç ilişkisi kurdurmak, ana fikir buldurmak, avantaj-dezavantaj çıkarttırmak, çelişkili durumlar yaratmak, karşılaştırmalar yaptırmak, empati kurdurmak, analiz-sentez yaptırmak. Halpern'a (1999) göre eleştirel düşünme geleneksel öğretimin sonucunda gerçekleşmez. Problem çözme yöntemi eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesinde oldukça başarılıdır. Araştırmanın bu sonucu ile literatür paralellik göstermektedir.

Öğretmenler eleştirel düşünme becerisine sahip bireyde bulunması gereken özelliklere yönelik olarak; bilgiyi sorgulamalı, araştırmacı olmalı, soru sormalı, olaylara farklı açılardan bakabilmeli, soruların neden ve sonuçlarını sorgulamalı, meraklı olmalı, empati kurabilmeli, arkadaşlarının fikirlerine saygı duymalı, objektif olmalı şeklinde görüş bildirmiştir. Ennis'e (1985) göre eleştirel olarak düşünebilen birinin sahip olması gereken özellikler; kararların geçerliğini yargılama, sonuçları, nedenleri ve varsayımları tanımlama, kanıtların, varsayımların ve nedenlerinin kabul edilebilirliklerini içeren tartışmaların niteliğini yargılama, konuyla ilgili kişisel görüşünü savunma ve geliştirme, soruların uygun sınıflandırılmasını isteme, deneysel tasarımları yargılama ve deneyleri planlama, içerik için uygun yolla kelimeleri tanımlama, açık fikirli olma, meraklı olma, iyi bir şekilde bilgilenmeye çalışma, nedenlerin gerekçelerini söyleyerek sonuca varmadır. Araştırmanın sonucu Ennis'in belirlediği özellikler ile büyük ölçüde benzeşmektedir.

Öğretmenlerin tamamının eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesinde aile, çevre, kültür ve toplum gibi öğeleri önemli buldukları görülmektedir. Özdemir'e (2005) göre ailenin tutumu ve sosyoekonomik düzeyi, yaşanan çevrenin özellikleri, arkadaş grubunun özellikleri, okulda öğretmenin yaklaşımı, mesleki tutum ve davranışlar, okuldaki öğretim ortamı gibi birçok etken, bireyin eleştirel düşünme becerilerinin gelişmesinde önemli oranda rol oynamaktadır. Literatür ve sonuç örtüşmektedir.

Öğretmenlerin tamamına yakınının eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesi ile ilgili sorun yaşadıkları görülmektedir. Öğretmenlerin özellikle ilköğretim programının yetersizliği, sınıfların kalabalık olması, öğretmenlerin yetersizlikleri, müfredatın yetiştirilememesinden dolayı sorun yaşadıkları tespit edilmiştir. Eleştirel düşünmenin öğrencilerde gelişmesinin önündeki engeller; öğrencilerin sadece pasif bir bilgi alıcı rolünde olmaları, içeriğin çok yüzeysel ve geniş olması, sınıfların kalabalık olması, öğretmenin sadece bilgiyi dağıtan rolünde olması, öğretmenin zamanı iyi plânlanamaması, öğrencilerin bilgileri hatırlamak ve sorulduğunda söylemek/yazmak zorunda olmaları, öğretmenlerin öğrencilerden daha düşük beklenti içinde olması, öğrencilere verilen problemlerin her zaman açık biçimde formüle edilmemesidir (Onosko,1991; akt: Özdemir, 2005). Araştırmaya katılan öğretmenlerin de özellikle üzerinde durduğu sınıfların kalabalık olması, hem öğrencilerin bireysel farklılıklarının dikkate alınarak onların ihtiyaçlarına göre uygun öğrenme yaşantılarının gerçekleştirilmesini engellemekte hem de öğretmenlerin zamanlarının çoğunu disiplin sorunlarına ayırmalarına yol açmaktadır. Bu yönüyle literatürde yer alan birçok sorun ile araştırmanın sonuçları benzerlik göstermektedir.

5. Öneriler

İlköğretim programlarındaki etkinlikler eleştirel düşünme öğretiminde kullanılan yöntem ve tekniklere uygun olarak düzenlenmelidir. Böylece öğrencilerde eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesi sağlanabilir.

Öğretmenler bütün derslerde eleştirel düşünme becerisini geliştirecek etkinliklere yer vermeleri yönünde teşvik edilmelidir.

Eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesine yönelik özgün materyaller geliştirilip, öğrencilerin motivasyonları artırılarak süreç daha etkili hale getirilebilir.

Eleştirel düşünme becerisini öğrencilere kazandırmak isteyen öğretmenlerin öncelikli olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olması gerekmektedir. Bu nedenle öğretmenlere dönem başında ve sonunda verilen seminerlerde öğretmenlerin eleştirel düşünme becerisini geliştirecek etkinlikler yer alabilir.

Aile yapısı (demokratik, otoriter vb.) öğrencilerin eleştirel düşünme becerisi gelişim sürecinde etkili olduğu için sınıf öğretmeni ailelerle sürekli iletişim halinde olmalı ve aile yapısının bu süreci olumsuz yönde etkilememesini, bu süreci destekleyici bir yapıda olmasını sağlamalıdır.

Sınıf öğretmenleri tarafından kazandırılabilir bir beceri olarak görülen eleştirel düşünme becerisini öğrencilere kazandırmak ve geliştirebilmek için gerekli zamanı bulmada zorluk yaşadıkları için yoğun olarak nitelendirilen müfredat sadeleştirilebilir ve evrak işleri gibi pek çok işte öğretmenlerin yükü azaltılabilir.

Sınıf öğretmenleri tarafından eleştirel düşünme becerisini öğrencilere kazandırmak ve geliştirebilmek için sınıf mevcutlarının azaltılması bu becerinin öğretilmesine katkı sağlayabilir.

Son olarak eleştirel düşünme becerisi öğretiminin farklı değişkenler ile ilişkisini ele alan birçok bilimsel çalışma yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- ANGELO, A. T. (1995). Beginning the Dialogue: Thoughts on Promoting Critical Thinking: Classroom Assessment for Critical Thinking. *Teaching of Psychology*. 22(1), 6-7.
- AYBEK, B. (2006). Konu ve Beceri Temelli Eleştirel Düşünme Öğretiminin Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme Eğilimi ve Düzeyine Etkisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- CARR, S. K. (1988). How Can We Teach Critical Thinking?. *Childhood Education*. 65 (2), 69-73.
- DEMİR, M. K. (2006). İlköğretim Dördüncü ve Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Derslerinde Düşünme Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- DOĞANAY, A. ve ÜNAL, F. (2006). Eleştirel Düşünmenin Öğretimi. A. Şimşek, (Ed.). *İçerik Türlerine Dayalı Öğretim* (ss:209-264). Ankara: Nobel Yayın-Dağıtım.
- ENNIS, H. R. (1985). A Logical Basis For Measuring Critical Thinking Skills. *Education Leadership*. 43, 45-48.
- ENNIS, H. R. (1993). Critical Thinking Assessment. *Theory into Practice*. 32 (3), 179-186.
- FACIONE, A. P. (2011). Critical Thinking: What It Is and Why It Counts. www.insightassessment.com. adresinden 03.01.2012 tarihinde erişilmiştir.

- GELDER, V. T. (2005). Teaching Critical Thinking: Some Lessons From Cognitive Science. [http://www.Ed.gov/databases/ERIC Digests/ej708705.html](http://www.Ed.gov/databases/ERIC_Digests/ej708705.html) adresinden 17.02.2012 tarihinde erişilmiştir.
- HALPERN, D. F. (1996). *Thought and Knowledge - An Introduction to Critical Thinking*. 3rd edition. New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- KING, A. (1995). Designing the Instructional Process to Enhance Critical Thinking Across the Curriculum: Inquiring Minds Really Do Want to Know. Using Questioning to Teach Critical Thinking. *Teaching of Psychology*. 22(1), 13-17.
- LIPMAN, M. (1988). Critical Thinking: What Can It Be?. *Educational Leadership*. 46 (1), 38-43.
- MARRAPODI, J. (2003). Critical Thinking And Creativity an Overview And Comparison of The Theories. <http://www.applestar.org/capella/CRITICAL%20THINKING%20AND%20CREATIVITY.pdf> adresinden 17.04.2012 tarihinde erişilmiştir.
- MILES, M. B. & HUBERMAN, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook* (2nd ed.). Thousand Oaks: Sega Publications.
- MIMBS, A. C. (2005). Teaching From The Critical Thinking, Problem-Based Curricular Approach: Strategies, Challenges, and Recommendations. *Journal of Family and Consumer Sciences Education*. 23(2), 7-18.
- ÖZDEMİR, M. S. (2005). Üniversite Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi. http://www.tebd.gazi.edu.tr/arsiv/2005_cilt3/sayi_3/297-316.pdf adresinden 15.05.2012 tarihinde erişilmiştir.
- SCHAFERSMAN, D. S. (1991). *An Introduction to Critical Thinking*. <http://www.freeinquiry.com/critical-thinking.html> adresinden 05.01.2012 tarihinde erişilmiştir.
- SEMERCİ, N. (2010). Sınıf Öğretmenlerinin İlköğretim Programında Yer Alan Temel Becerilerden Eleştirel Düşünmenin Geliştirilmesine Yönelik Görüşleri. *e-Journal of New World Sciences Academy*. 5 (3), 1071-1091.
- TISHMAN, S., JAY, E. & PERKINS, D. N. (1992). *Teaching Thinking Disposition: From Transmission To Enculturation*. Harvard University. <http://learnweb.harvard.edu/alps/thinking/docs/article2.html> adresinden 05.01.2012 tarihinde erişilmiştir.
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.